

STENDAL ASARLARIDA FRAZEOLOGIZMLAR TARJIMASI (QIZIL VA QORA MISOLIDA)

*Samarqand davlat universiteti Kattaqoʻrgʻon filiali Pedagogika va tillarni
oʻqitish fakulteti Xorijiy til va adabiyoti yoʻnalishi*
Xabibullayeva Muxlisa

Ilmiy rahbar: Xorijiy tillar kafedrası mudirasi
Ruziyeva Nasiba Kenjayevna

Annotatsiya: *Ushbu maqolada Stendalning “Qizil va Qora” romanidagi frazeologizmlar va ularning tarjima jarayoni tahlil qilinadi. Frazeologik birliklarning tarjima nazariyasidagi oʻrni, ularning ekvivalentlarini topish muammolari hamda madaniy tafovutlar natijasida yuzaga keladigan qiyinchiliklar muhokama qilinadi. Shuningdek, tarjima usullari – soʻzma-soʻz tarjima, ekvivalent frazeologik birlik orqali tarjima va tavsifiy tarjima – koʻrib chiqiladi. Asarda uchraydigan baʼzi frazeologizmlarning tarjima variantlari tahlil qilinib, ularning stilistik va semantik xususiyatlarini saqlash zarurligi asoslanadi.*

Kalit soʻzlar: *Frazeologizmlar, tarjima nazariyasi, Stendal, “Qizil va Qora”, ekvivalent tarjima, soʻzma-soʻz tarjima, tavsifiy tarjima, madaniy tafovutlar.*

Kirish

Frazeologizmlar har qanday tilda milliy oʻziga xoslikni aks ettiruvchi muhim lingvistik birliklardir. Adabiyotda frazeologizmlar nafaqat badiiy uslubni boyitish, balki muallifning shaxsiy dunyoqarashi va milliy madaniyatini ifodalash vositasi sifatida ham muhim rol oʻynaydi. Stendalning “Qizil va Qora” romani bu borada juda qimmatli manba boʻlib, undagi frazeologizmlar qahramonlarning xarakterini ochib berish va davr ruhini aks ettirishda muhim ahamiyatga ega. Ushbu maqolada

Stendal asarlaridagi frazeologizmlar va ularning tarjima jarayoni muhokama qilinadi.

Frazeologizmlarning tarjima nazariyasidagi oʻrni

Frazeologik birliklarni tarjima qilishda uch asosiy yondashuv mavjud:

1. Soʻzma-soʻz tarjima – Bunda frazeologizmning har bir soʻzi bevosita tarjima qilinadi, lekin bu usul koʻpincha semantik va uslubiy buzilishlarga olib keladi.

2. Ekvivalent frazeologik birlik bilan tarjima – Tarjima tilida mavjud boʻlgan mos frazeologizm yordamida tarjima qilinadi. Bu eng samarali usul hisoblanadi.

3. Tavsifiy tarjima – Agar ekvivalent topish qiyin boʻlsa, mazmun tavsifiy usulda beriladi.

“Qizil va Qora” romanida frazeologizmlar va ularning tarjima muammolari Stendalning ushbu romanida frazeologizmlar koʻp uchraydi. Quyida ulardan baʼzilari va ularning tarjima variantlari keltiriladi:

1. “Avoir le cœur sur la main” – Bu frazeologizm fransuz tilida “saxiy boʻlish” maʼnosini anglatadi. Uni “qoʻli ochiq boʻlish” deb tarjima qilish mumkin.

2. “Se faire des idées” – “Orzu-havaslariga berilib ketmoq” degan maʼnoni bildiradi. Uni “havoyi orzular qurmoq” deb tarjima qilish mumkin.

3. “Mettre les pieds dans le plat” – “Nooʻrin gapirib, vaziyatni buzmoq” degan maʼnoni bildiradi. Uni “boshiga yetkazmoq” yoki “bekordan-bekorga gap ochmoq” deb ifodalash mumkin.

Bu frazeologizmlar roman qahramonlarining ruhiy kechinmalari va ijtimoiy muhitni tushunishda muhim rol oʻynaydi. Tarjima jarayonida ularning stilistik rang-barangligini saqlash katta ahamiyatga ega.

Frazeologizmlarni tarjima qilishdagi asosiy qiyinchiliklar

1. Madaniy tafovutlar – Har bir xalqning frazeologik boyligi uning tarixi va madaniyati bilan bog‘liq. Shuning uchun ayrim frazeologizmlar boshqa tillarda bevosita ekvivalentga ega emas.

2. Semantik o‘zgarishlar – Ba‘zan frazeologizmlarning tarjimada dastlabki ma’nosi o‘zgarib ketishi mumkin.

3. Uslubiy o‘zgarishlar – Frazeologizmlar asosan badiiy uslub bilan bog‘liq bo‘lgani sababli, tarjimada ularning estetik ta’siri yo‘qolib ketishi mumkin.

Frazeologizmlarning badiiy matndagi o‘rni va funksiyasi

Frazeologizmlar adabiy asarda muhim stilistik va semantik yuk ko‘taradi. Stendal o‘z romanida frazeologizmlardan:

- Qahramonlarning ichki kechinmalarini chuqurlashtirish
- Muayyan davr va jamiyat ruhini aks ettirish
- Satirik yoki ironik ohang yaratish
- Matnga jonlilik va realistik tasvir berish uchun foydalanadi.

Masalan, “Qizil va Qora” romanida Julien Sorelning ruhiy kechinmalarini ifodalashda ishlatilgan frazeologizmlar uning hayotga bo‘lgan qarashlarini ochib berishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi.

Frazeologizmlarning xarakter yaratishdagi roli

Julien Sorel qiyinchiliklarga bardosh beruvchi, shu bilan birga, o‘ziga yuqori baho beruvchi shaxs sifatida tasvirlanadi. Uning tilida quyidagi frazeologizmlar uchraydi:

1. “Prendre son mal en patience” – To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimasi “o‘z dardiga sabr qilish” degan ma’noni anglatadi. Bu frazeologizm Juliennning qiyinchiliklarga chidamli ekanini ko‘rsatish uchun ishlatilgan. Uni “barcha to‘siqlarga qaramay oldinga yurmoq” yoki “taqdirga tan bermoq” deb tarjima qilish mumkin.

2. “Jouer un double jeu” – Ma’nosi “ikkiyuzlamachilik qilish” bo‘lib, bu ibora Juliennning ba‘zan jamiyatga moslashish uchun niqob taqishini ko‘rsatadi. Uni

“ikkiyuzlama o‘yin o‘ynamoq” yoki “ikki tomonlama siyosat yuritmoq” deb tarjima qilish mumkin.

Roman qahramonlaridan Mathilde de La Mole esa o‘zining yuqori tabaqa vakili ekanini bildiruvchi nafis frazeologizmlardan foydalanadi. Uning so‘zlashuvi Juliennikidan ancha murakkab va badiiy bo‘lib, shunday iboralarni o‘z ichiga oladi:

1. “Être au septième ciel” – To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjimasi “etti osmonning yettinchisida bo‘lish” bo‘lib, bu baxtning eng yuqori cho‘qqisiga chiqish degan ma‘noni anglatadi. Uni “cheksiz baxtiyor bo‘lish” yoki “sevinchdan telbalanmoq” deb tarjima qilish mumkin.

2. “Tourner autour du pot” – To‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima “idish atrofida aylanmoq” bo‘lib, “gapni aylantirib, aniq aytmasslik” degan ma‘noni bildiradi. Bu ibora Mathildening muloqot uslubini ko‘rsatadi. Uni “gapni aylantirmoq” yoki “maqsadni yashirmoq” deb tarjima qilish mumkin.

Bu frazeologizmlar nafaqat qahramonlarning xarakterini yoritadi, balki ularning ijtimoiy mavqei va jamiyatdagi rolini ham aks ettiradi.

Frazeologizmlarni tarjima qilish usullari

Frazeologizmlarni tarjima qilishning quyidagi usullari mavjud:

1. Ekvivalent bilan tarjima qilish – Agar tarjima tilida mos frazeologizm bo‘lsa, uni ishlatish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Masalan, “Faire d’une pierre deux coups” iborasi “Bir o‘q bilan ikki quyonni urmoq” deb tarjima qilinishi mumkin.

2. Tavsifiy tarjima qilish – Ba‘zan frazeologizmni to‘g‘ridan-to‘g‘ri tarjima qilishning iloji bo‘lmaydi, shunda uning ma‘nosi izohlab beriladi. Masalan, “Avoir une dent contre quelqu’un” (“birovga tishi bor”) iborasi “kimdandir g‘azablanmoq” deb izohlash mumkin.

3. So‘zma-so‘z tarjima qilish (faqat ba‘zi hollarda) – Ba‘zan frazeologizmlar so‘zma-so‘z tarjima qilinganda ham tushunarli bo‘lib qoladi. Masalan, “Tourner autour du pot” iborasi “idish atrofida aylanmoq” deb tarjima qilinganda ham ma‘lum darajada tushunarli bo‘ladi.

Xulosa

Stendalning “Qizil va Qora” romani lingvistik jihatdan juda boy asar bo‘lib, undagi frazeologizmlar qahramonlarning ruhiy kechinmalarini chuqurroq anglash va muallifning uslubini saqlash uchun muhim vositadir. Frazeologizmlarni tarjima qilishda ekvivalent izlash, tavsifiy tarjima va kontekstga mos yechim topish muhim ahamiyat kasb etadi. Tarjimon bu jarayonda nafaqat til, balki madaniy tafovutlarni ham hisobga olishi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.
2. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.
3. Vinay, J.-P., & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. John Benjamins Publishing.
4. Mona, B. (1992). The Pragmatics of Translation. Routledge.
5. Larson, M. L. (1984). Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence. University Press of America.
6. Stendhal. (1830). Le Rouge et le Noir. Paris: Levavasseur.
7. Stendal. (2004). Qizil va Qora (O‘zbek tiliga tarjima). Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa uyi.
8. Munday, J. (2008). Introducing Translation Studies: Theories and Applications. Routledge.
9. Baker, M., & Saldanha, G. (2009). Routledge Encyclopedia of Translation Studies. Routledge.
10. Gilles, P. (2003). French Idioms and Their English Equivalents. Harrap.